Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ
Ημερήσια Πολιτική και Οικονομική Εφημερίδα
Κυριακή 27 Σεπτέμβριος 2015

Εγκλημα κατά της ανθρωπότητας

Η καταστροφή της Σμύρνης και η σφαγή των Ελλήνων και των Αρμενίων έγιναν βάσει οργανωμένου τουρκικού σχεδίου

Του **ΒΛΑΣΗ ΑΓΤΖΙΔΗ***

Ο Βρετανός ιστορικός Giles Milton θεωρεί ότι η Σμύρνη ήταν μια «κοσμοπολίτικη ελληνική πόλη» και ότι η καταστροφή της «είναι από τις στιγμές που άλλαξαν τον ρουν της Ιστορίας της Ελλάδας, αλλά ήταν εξίσου σημαντική και για τη Δύση». Ξαφνιάζεται επίσης για το γεγονός ότι «οι Ευρωπαίοι δεν διδάσκονται στα σχολεία τους την Ιστορία της Μικράς Ασίας» και θεωρεί ότι είναι «άδικο να έχει παραλειφθεί τόσο σημαντικό κεφάλαιο από τη διδασκαλία». Τονίζει επίσης ότι «στη Μικρά Ασία είχαμε μια γενοκτονία, εθνική εκκαθάριση, τεράστιες μετακινήσεις πληθυσμού, ανάμειξη πολλών κυβερνήσεων».

Αυτό όμως που είναι αυτονόητο για τον Milton δεν είναι αυτονόητο στον τρόπο που ο σύγχρονος ελληνισμός βλέπει εκείνα τα γεγονότα. Η καταστροφή της Σμύρνης, η σφαγή των Ελλήνων και των Αρμενίων των ιωνικών παραλίων τον Σεπτέμβριο του '22, η στάση των συμμαχικών χωρών αλλά και της τότε ελληνικής κυβερνήσεως αποτελούν έως σήμερα σημεία έντονης αντιπαράθεσης. Το κοινό αφήγημα απουσιάζει τόσο στον χώρο της νεοελληνικής ιστοριογραφίας όσο και σ' αυτόν της δημόσιας απεικόνισης. Τα μικρασιατικά -συμπεριλαμβανομένων των ποντιακών- γεγονότα συγκροτούν έως σήμερα ένα πεδίο συνάντησης και σύγκρουσης διαφορετικών ερμηνευτικών αναλύσεων, καθώς και αναθεωρητικών συμπεριφορών («συνωστισμός», ακύρωση της Δίκης των Εξ κ.ά.), που προέρχονται απ' όλο το πολιτικό φάσμα. Το φαινόμενο αυτό ερμηνεύεται βεβαίως λόγω της βαρύτητας και της έντασης των πολιτικών αλλά και ιδεολογικών επιλογών των ελλαδικών ελίτ μετά το '22. Μόλις στις δεκαετίες του '80 και του '90 η προσφυγική μνήμη, που είχε συντηρηθεί με ευλάβεια μέσα στις κοινότητες των προσφύγων, θα καταφέρει να διεκδικήσει χώρο στο κοινό εθνικό συλλογικό αφήγημα.

Σε ιστοριογραφικό επίπεδο, η μνήμη των γεγονότων και η σημασία τους διατηρήθηκαν μέσα από βασικά έργα όπως της Μάρτζορι Χουσεπιάν (που πρόσφατα επανακυκλοφόρησε), του René Puaux, του Hervé Georgelin, του Giles Milton και άλλων. Επίσης, σημαντικοί Έλληνες Μικρασιάτες, όπως ο Ηλίας Βενέζης, η Διδώ Σωτηρίου κ.ά. θα περιγράψουν με ενάργεια τα γεγονότα και θα συμβάλουν στη διατήρηση της μνήμης.

Ομως, ακόμα και σήμερα στον χώρο της ακαδημαϊκής ιστορίας η κυρίαρχη στάση είναι ο αγνωστικισμός και η άρνηση σαφούς τοποθέτησης. Επιφανείς σύγχρονοι Νεοέλληνες ιστορικοί αναπαράγουν διαρκώς, άλλοτε ευθαρσώς και άλλοτε συγκεκαλυμμένα, την παραδοσιακή κρατική κεμαλική άποψη, ότι δηλαδή οι Τούρκοι εθνικιστές δεν είχαν κανένα λόγο να κάψουν τη Σμύρνη και ότι μάλλον η πυρκαγιά της Σμύρνης είναι ένα ασαφές ιστορικό ζήτημα το οποίο δεν έχει απάντηση. Μεγάλο ιδεολογικό αλλά και ηθικό ζήτημα είναι η παραγνώριση της γνωστής στους ερευνητές τουρκικής ομολογίας του F. R. Atay περί της ευθύνης των κεμαλικών.

Σκηνές αλλοφροσύνης στην καιόμενη Σμύρνη.

Η απεγνωσμένη προσπάθεια της διαφυγής από τη Μικρά Ασία.

Πρόσφυγες από την Καισάρεια και την Κιλικία στην Κέρκυρα το 1924.

Η προσωπική ευθύνη του Κεμάλ, σύμφωνα με τουρκικές μαρτυρίες

Στο ερώτημα «Ποιος έκαψε τη Σμύρνη», η απάντηση δόθηκε από πολύ νωρίς από τον Falih Rifki Atay, έναν επιφανή Τούρκο δημοσιογράφο που ανήκε στο στενό περιβάλλον του Μουσταφά Κεμάλ. Στο βιβλίο του «Cankaya» αναρωτιέται: ««Izmir'inicinyakiyorduk?» (Γιατί κάψαμε τη Σμύρνη;) και απαντά ο ίδιος:

«...Η Σμύρνη καιγόταν και μαζί της η Ρωμιοσύνη της, οι άνθρωποι των πρώτων πολιτισμών, εκείνοι που έζησαν τον Μεσαίωνα με τους μουσουλμάνους, εκείνοι που ζούσαν στην πατρίδα τους και στα σπίτια τους με άνεση, εκείνοι που κρατούσαν το εμπόριο και τη γεωργία της Σμύρνης και όλης της Δυτικής Ανατολίας, και ολόκληρη την οικονομία της, εκείνοι που ζούσαν σε παλάτια, κονάκια και τσιφλίκια, τώρα, τον εικοστό δεύτερο χρόνο του εικοστού αιώνα, πεθαίνουν για ένα κομμάτι βάρκας να τους μεταφέρει μακριά για πάντα...

Η Γκιαβούρ Ιζμίρ (άπιστη Σμύρνη) κάπνιζε ολοκληρωτικά με τις φλόγες το βράδυ και τον καπνό σαν ξημέρωσε. Ηταν υπεύθυνοι για τη φωτιά οι Αρμένιοι στ' αλήθεια; Οπως ειπώθηκε τις μέρες εκείνες... Καθώς αποφάσισα να γράψω την αλήθεια όπως τη γνωρίζω, θέλω να αντιγράψω μια σελίδα από τις σημειώσεις που κρατούσα τότε: Οι κλέφτες που λεπλατούσαν τα σπίτια βοήθησαν στην εξάπλωση της φωτιάς...

Γιατί κάψαμε τη Σμύρνη;

Γιατί φοβηθήκαμε ότι αν έμεναν τα κτίρια στη θέση τους, δεν θα μπορούσαμε να απαλλαγούμε από τις μειονότητες... Οταν εξορίζονταν κατά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οι Αρμένιοι, καίγαμε όλες τις κατοικημένες περιοχές γιατί είχαμε αυτόν ακριβώς τον φόβο. Αυτό δεν σχετίζεται μόνο με τη διάθεση για καταστροφή. Υπάρχει και κάποιο αίσθημα κατωτερότητας μέσα του. Θεωρούσαμε ότι το καθετί που έμοιαζε με Ευρώπη ήταν μοιραίο να παραμείνει χριστιανικό και ξένο, γι' αυτό και εμείς έπρεπε να το αποβάλουμε».

Σήμερα, μια νέα γενιά Τούρκων προοδευτικών ιστορικών προσπαθεί να προσεγγίσει εκείνη την ιστορία αμφισβητώντας τη μυθολογία που έχει καλλιεργηθεί από τις τουρκικές πολιτικές και στρατιωτικές ελίτ. Ενα από τα υπό συζήτηση θέματα είναι η προσωπική ευθύνη του Μουσταφά Κεμάλ για τη βία που ασκήθηκε κατά των αμάχων και την πυρπόληση της πόλης. Σε άρθρο της στην εφημερίδα «Ραντικάλ» η έγκριτη δημοσιογράφος Ayse Hur παραπέμπει σε κείμενο του υπασπιστή του Κεμάλ που είχε δημοσιευθεί στην εφημερίδα «Τζουμχουριέτ» το 1939, όπου περιγράφονται οι συνθήκες της πυρκαγιάς της Σμύρνης. Ο Μουσταφά Κεμάλ με τη σύντροφό του Λατιφέ παρακολουθούσε την πυρκαγιά, η οποία συνέχιζε να καίει με όλη της τη δύναμη. Ο Κεμάλ ρώτησε τη Λατιφέ εάν η οικογένειά της έχει περιουσιακά στοιχεία στην περιοχή που καιγόταν. Η Ayse Hur γράφει ότι η Λατιφέ τού απάντησε: «Το μεγαλύτερο μέρος της περιουσίας μου είναι εκεί, αλλά, πασά μου, ας καούν όλα, εσείς να είστε καλά. Οταν υπάρχουν τέτοιες ευτυχισμένες μέρες, τι σημασία έχει η περιουσία; Σώθηκε η πατρίδα. Στο μέλλον μπορούμε να τα ξαναχτίσουμε». Η απάντηση άρεσε στον Κεμάλ, που της ανταπάντησε: «Ναι, ας καούν και ας καταρρεύσουν, όλα μπορούν να επουλωθούν».

Η ευθύνη του Μουσταφά Κεμάλ προκύπτει και από την απόλυτη αντιμειονοτική θεώρηση που τον χαρακτηρίζει. Αυτό επισημαίνεται και από σημαντικούς ιστορικούς που διακρίνονται για τη φιλική στάση προς το τουρκικό παράδειγμα. Ο ιστορικός Erik Zürcher στο βιβλίο του «The Young Turk Legacy and Nation Building» (Η τουρκική κληρονομιά και το χτίσιμο του έθνους) γράφει ξεκάθαρα ότι «ο Μουσταφά Κεμάλ ποτέ δεν μίλησε δημόσια ενάντια στη γενοκτονία ... και ο ίδιος περιβάλλεται από ανθρώπους, όπως ο Τοπάλ Οσμάν, που τα χέρια τους ήταν βαμμένα με αίμα...».

Η κοινωνική φρίκη της προσφυγιάς. Οι παραγκοπούλες στέγασαν τεράστιους αριθμούς ανθρώπων σε συνθήκες τρομερές.

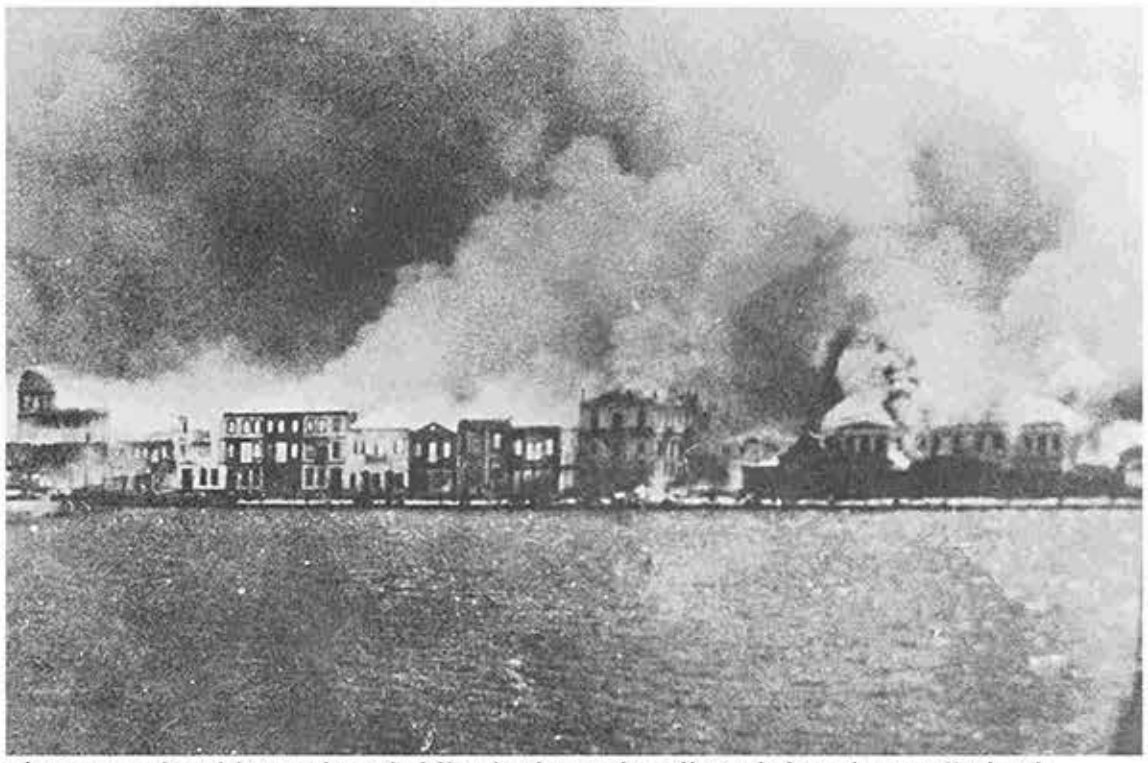

Η ώρα της καταστροφής. «Γιατί κάψαμε τη Σμύρνη; Γιατί φοβηθήκαμε ότι αν έμεναν τα κτίρια στη θέση τους, δεν θα μπορούσαμε να απαλλαγούμε από τις μειονότητες» γράφει ο Falih Rifki Atay, επιφανής Τούρκος δημοσιογράφος που ανήκε στο στενό περιβάλλον του Μουστοιφά Κεμάλ.

Ο μύθος περί εθνικοαπελευθερωτικού πολέμου

Η είσοδος του τουρκικού στρατού στη Σμύρνη στις 9 Σεπτεμβρίου του '22 έχει ενταχθεί στην τουρκική εθνικιστική μυθολογία και γιορτάζεται ως «Ημέρα της Απελευθέρωσης». Ακριβώς για το θέμα αυτό ο Talât Ulusoy έγραψε στην εφημερίδα Taraf τη φετινή ημέρα της επετείου: «Πρόκειται για μια επέτειο που καθιερώθηκε από τυφλωμένα μυαλά και γιορτάζει το κάψιμο μιας πόλης και τη μετατροπή της σε στάχτες. Στην πραγματικότητα, η 9η Σεπτεμβρίου 1922 είναι η ημέρα που ο στόχος της τουρκοποίησης της οικονομίας επετεύχθη. Ο στόχος που ο τρίτος κατά σειρά πρόεδρος της Δημοκρατίας Τζελάλ Μπαγιάρ είχε θέσει για τη Σμύρνη των Απίστων (Γκιαβούρ Ιζμίρ)... Αυτοί που λένε ότι οι Ρωμιοί και οι Αρμένιοι έκαψαν τη Σμύρνη δεν αναφέρουν τις λεπλασίες στις οποίες προέβησαν οι "απελευθερωτές καβαλάρηδες"... 2,5 μήνες μετά την "απελευθέρωση", στις 25 Νοεμβρίου φτάνει στο Κοινοβούλιο μία επιστολή με θέμα "Η διαφθορά σχετικά με τα αγαθά που εγκαταλείφθηκαν στις απελευθερωμένες περιοχές". Ετσι ξεκινά μια συζήτηση πάνω στο θέμα. Στο τηλεγράφημα αναφέρονται καταγγελίες πως οι περιουσίες και τα αγαθά που κατάσχεσε η κυβέρνηση πάνε στράφι στο σύνολό τους. Και συνεχίζει το τηλεγράφημα: Τα αγαθά που λεπλατήθηκαν, οι πλιατσικολόγοι τα αποκτήσαν προσφέροντας τριακόσιες έως πεντακόσιες λίρες στον πρόεδρο και τα μέλη της Επιτροπής Εγκαταλειμμένων Αγαθών».

Ο μύθος ότι το τουρκικό εθνικιστικό κίνημα έκανε «εθνικοαπελευθερωτικό πόλεμο» καταρρίπτεται από τον σημαντικό ιστορικό Taner Akçam, ο οποίος αναφέρει ότι στην πραγματικότητα ο πόλεμος «δεν δόθηκε κατά των εισβολέων αλλά κατά των μειονοτήτων». Και ότι η αυτονόμηση του Μουσταφά Κεμάλ, τον Ιούλιο του 1919, βασιζόταν στην αντιμειονοτική του θέση, την οποία διατύπωσε ευθαρσώς στην επιστολή παραίτησης που έστειλε στον Σουλτάνο όπου τόνιζε το βασικό του κίνητρο: «...να μη θυσιάσουμε την πατρίδα στις επιδιώξεις των Ελλήνων και των Αρμενίων».

«Πετάχτηκαν στη θάλασσα»

Χαρακτηριστικό είναι το πρόσφατο άρθρο Özgur Aydin από τη Σμύρνη στο ειδησεογραφικό πρακτορείο ANF με τίτλο: «Denize dökülen Rum ve Ermeni halkyd» (Στη θάλασσα πετάχτηκαν Ρωμιοί και Αρμένιοι). Στο άρθρο του ο Aydin υποστηρίζει ότι αποτελεί μύθο ότι οι Τούρκοι στη Σμύρνη έριξαν τον ελληνικό στρατό στη θάλασσα. Υποστηρίζει ότι ο στόχος ήταν ο απλός λαός, οι Έλληνες και οι Αρμένιοι. Γράφει: «Η επίσημη θέση του τουρκικού κράτους είναι ότι τη Σμύρνη την έκαψαν οι Αρμένιοι και οι Ρωμιοί. Ομως έπειτα από χρόνια αποκαλύφθηκε ότι την πυρκαγιά την έβαλαν οι Τούρκοι κομιτατζήδες. ...Οταν μπήκε ο τακτικός στρατός στη Σμύρνη, οι εκπρόσωποι του Κεμάλ δεν έκαναν κάτι για να εγκαταστήσουν διοίκηση και να ελέγξουν την πόλη. Αδειασαν τις φυλακές και γέμισε η πόλη με "ατάκτους", για συγκεκριμένους λόγους. Για χρόνια μας έκαναν πλύση εγκεφάλου, λέγοντας ότι "ρίξαμε στη θάλασσα τον ελληνικό στρατό". Ομως, έχει αποδειχτεί ότι όταν ο τουρκικός στρατός μπήκε στη Σμύρνη, ο ελληνικός είχε ήδη αναχωρήσει. Αυτοί που ρίξαμε στη θάλασσα, ήταν ο ελληνικός και ο αρμενικός λαός. Οταν ξέσπασε η πυρκαγιά, μαζί με τους Έλληνες δολοφονήθηκαν εκατοντάδες Αρμένιοι. Λεπλατήθηκαν οι περιουσίες, τα καταστήματα και τα σπίτια τους. Οσοι μπόρεσαν να γλιτώσουν, σκόρπισαν στα τέσσερα σημεία του ορίζοντα...».

> *«Η επίσημη θέση του τουρκικού κράτους είναι ότι τη Σμύρνη την έκαψαν οι Αρμένιοι και οι Ρωμιοί. Ομως έπειτα από χρόνια αποκαλύφθηκε ότι την πυρκαγιά την έβαλαν οι Τούρκοι κομιτατζήδες».*

Οπως και σε παλιότερη δημοσίευση στην εφημερίδα Today's Zaman, ο έγκριτος Τούρκος δημοσιογράφος Orhan Kemal Cengiz επαναλαμβάνει σε άρθρο του – με τίτλο «Who burned down Izmir? »– τη διαπίστωση ότι η Σμύρνη πυρπολήθηκε συνειδητά από τους νικητές. Παρόμοιας κατεύθυνσης είναι και το άρθρο του Emre Akyoz στην εφημερίδα Sabah, με τίτλο «Bir kemalist'in itiraflari: Izmir'I nicin yakiyorduk? » («Εξομολόγηση ενός κεμαλιστή: Γιατί κάψαμε τη Σμύρνη), ο οποίος αναπαράγει την ομολογία του F. R. Atay και υποστηρίζει ότι η φωτιά προκλήθηκε από τον διοικητή Νουρεντίν πασά, στον οποίο ο Μουσταφά Κεμάλ ανέθεσε την πλήρη ευθύνη για την κατειλημμένη πόλη. Ο Akyoz παραλληλίζει την εξόντωση των Ελλήνων στη Σμύρνη τον Σεπτέμβρη του 1922 με τη Γενοκτονία των Αρμενίων. Γράφει ότι «ήταν παρόμοιας έμπνευσης με τις εξορίες των Αρμενίων του 1915».

* Ο κ. Βλάσης Αγτζίδης (https://kars1918.wordpress.com/) είναι διδάκτωρ Σύγχρονης Ιστορίας, μαθηματικός. Το κείμενο είναι προδημοσίευση από το βιβλίο του με τίτλο «Μικρά Ασία. Ενας οδυνηρός μετασχηματισμός (1908-1923)», το οποίο θα κυκλοφορήσει εντός των ημερών από τις εκδόσεις Παπαδόπουλος.